

Macrofaunanieuwsbrief 7, 30 november 2000

Van de redactie: ditmaal een plaatjesrijk geheel, veel leesplezier!

Caspiobdella fadejewi in de nevengeul bij Gameren

Nadat we in het voorjaar een nieuwe Kaspische watermijt uit de nevengeulen van Gameren hadden gevestigd, is het in september wederom raak. De te verwachten bloedzuiger *Caspiobdella fadejewi* heeft zich gemeld. Oppervlakkig lijkt het dier op *Piscicola*. De rugtekening met een lichte mediale band in de lengterichting is echter onderscheidend, evenals de ligging van de genitaalopeningen. Te determineren met de nieuwe tabel van Neseman.

Met vriendelijke groeten
Alexander Klink

Van Hein Sommer het volgende verhaal, hij komt binnenkort een keer bij het riza langs maar misschien zijn er meer mensen die waarnemingen langs de rivieren hebben gedaan.

Op uitnodiging van de insectenwerkgroep Culemborg mocht ik in 1999 aanwezig zijn bij de eerste vondst sinds 1902 van imago's van de Rivierrombout

(*Gomphus flavipes*) bij Weurt, vlak bij Nijmegen. Enthousiast geworden zijn we toen ook in de omgeving van Gorinchem gaan zoeken, en met succes. Omdat het erop leek, dat er langs de rivier niet systematisch gezocht werd, ontstond het idee, om in 2000 het zoeken te coördineren. Dit heeft afgelopen zomer tot een flinke verzameling waarnemingen geleid. Bijkomende intentie van mijn kant was om natuurliefhebbers van allerlei plaatsen langs de Waal met elkaar in contact te brengen. De Rivierrombout blijkt hiervoor een ideaal middel te zijn. Voor komend seizoen heb ik de hoop de groep zoekers uit te kunnen breiden, zowel stroomop- als stroomafwaarts.

Ondertussen blijven er allerlei vragen over. Natuurlijk de oorzaak van de terugkomst van *G. flavipes*, maar daarnaast vragen over het uitsluitgedrag, de uitsluitplekken en het gedrag van de adulten. Heel opvallend was verder de concentratie van de vondsten langs de Nieuwe Merwede. Dit laatste lijkt een aardige vraag om de tanden in te zetten. Daarbij moet bovendien vermeld worden dat we bij de wandeling langs de Nieuwe Merwede afgelopen voorjaar, waarbij we als start van het *Flavipes*-project de vindplaatsen van vorig jaar zouden bekijken, onverwacht stuitte op de Beekrombout, die in de literatuur beschreven wordt als sterk achteruitgaand en in Nederland zeldzaam in het oosten van Nederland. Daarbij kan ook nog het verschijnsel gevoegd worden, dat ook de Weidebeekjuffer enkele jaren geleden het eerst langs de Nieuwe Merwede opdook. Al met al reden genoeg om dit stuk rivier nader onder de loep te nemen.

Ik ben op zoek naar gegevens over andere macrofauna in de grote rivieren, bijvoorbeeld de prooidieren van rombouten (volgens de literatuur borstelloze wormen en dansmuglarven), gegevens over de bodem, stroming, plantengroei, de (verbeterende?) waterkwaliteit, ecologisch onderzoek m.b.t. de rivieren in het algemeen, kortom alles wat van belang kan zijn. Bijkomende gedachte is dat dit soort informatie interessant is voor de natuurgidsen onder ons en in verband met mogelijk toekomstig onderzoek naar andere organismen. Heb je iets voor Hein, mail hem dan op hwsommer@wish.net

ARCTOPELOPIA BARBITARSIS

Herkenning van de larven en voorkomen in Nederland

Henk Moller Pillot, september 2000

Inleiding

Het recent voorkomen van het genus kon zonder twijfel worden vastgesteld bij een pop, twee exuviae en een aantal larven. De vondsten van Gerhard Duursema en Ronald Buskens leidden er toe dat meer op het voorkomen van *Arctopelopia* gelet werd. Een pop uit de Reest en twee exuviae uit de Rozep behoorden vrijwel zeker tot *A. barbitarsis*. In elk geval kon *A. griseipennis* (waarvan het type uit Nederland stamt) geheel worden uitgesloten en *A. melanosoma* (waarschijnlijk een arctische soort) grotendeels. Hoewel Pinder ook nog een vierde soort "species A" onderscheidt, waarvan de exuviae niet bekend zijn, wordt hier aangenomen, dat al het Nederlandse materiaal in de omgeving van de beide genoemde vindplaatsen en alle materiaal in andere langzaam stromende beken moet behoren tot *A. barbitarsis*.

In Nederland komen van de Thienemannimyia Reihe van Fittkau (1962) slechts enkele soorten voor (zie Klink & Moller Pillot, 1996):

<i>Arctopelopia barbitarsis</i>	zie onder
<i>Arctopelopia griseipennis</i>	na de 19 ^e eeuw niet meer in Nederland en omgeving
<i>Conchapelopia melanops</i>	algemeen, vooral in stromende wateren
<i>Conchapelopia pallidula</i>	tot op heden alleen exuviae-vondsten in grote rivieren
<i>Rheopelopia ornata</i>	in de grote rivieren algemeen, mogelijk soms in kanalen
<i>Thienemannimyia carnea</i>	exuviae in de Grensmaas
<i>Thienemannimyia pseudocarnea</i>	een pop en exuviae in de Grensmaas.

De larven van de gehele groep worden in Moller Pillot (1984) aangeduid als "cf. *Conchapelopia*", omdat althans in beken vrijwel alle exemplaren steeds tot *C. melanops* behoren.

Het vele onderzoek naar larven, poppen en exuviae heeft er toe geleid, dat we mogen aannemen, dat in laaglandbeken twee soorten voorkomen: *Conchapelopia melanops* algemeen en *Arctopelopia barbitarsis* zeer lokaal. In de grote rivieren en vooral in de Grensmaas moet ook met andere soorten rekening worden gehouden.

Herkenning van de larven van *Arctopelopia barbitarsis*

In laaglandbeken is het van belang *A. barbitarsis* te onderscheiden van *Conchapelopia melanops*. De volgende kenmerken kunnen hiervoor gebruikt worden:

	<i>Conchapelopia melanops</i>	<i>Arctopelopia barbitarsis</i>
lichaamskleur levende larve	kleurloos - wit	waarschijnlijk roodachtig
koplengte	0,75 - 0,92	1,0 - 1,13
aantal tanden pecten hypoharyngis	± 15 grote en 5 kleine	± 25, geleidelijk kleiner w.
b seta palpus maxillaris	drieledig	tweeledig.

Het verschil in lichaamskleur is nog onzeker en berust op oude veldaantekeningen.

De koplengte lijkt een bruikbaar kenmerk, waardoor men snel een vrij zekere determinatie verkrijgt.

Het aantal tanden van de pecten hypopharyngis vereist het open maken van de kop. Het verschil is dan echter goed te zien, vergelijk de figuren 5.5 E en 5.9 C bij Fittkau & Roback (1983).

De b seta van de palpus maxillaris is meestal moeilijk te bestuderen. Men zie de figuren van Fittkau & Roback (1983). Het vereist een vergroting van 1000 x. Bovendien moet men er op

letten, dat het onderste gedeelte van de seta ongechitiniseerd is, zodat je bij een tweeledige seta in de verleiding kunt komen hem drieledig te noemen.

De momenteel bekende vondsten

Er zijn tot op heden drie vindplaatsen bekend geworden:

1. Reest bij De Wijk: 21-3-1974: 4 larven (leg. & det. HMP); 1-5-1991: 1 prepupa (leg. G. Duursema, det. HMP); 21-4-1992: 1 pop (leg. G. Duursema, det. HMP).
2. Middenwaterleiding Gramsbergen: 27-4-2000: 1 pop (leg. & det. J. Mulder).
3. Rozep bij Oisterwijk: 23-4-1993: 2 exuviae (leg. R. Buskens, det. RB & HMP).

Literatuur

- Fittkau, E.J., 1962. Die Tanypodinae (Dipt. Chir.). - Abhandl. z. larvalsyst. der Insekten, 6: 1-453.
- Fittkau, J.J. & Roback, S.S., 1983. The larvae of Tanypodinae (Dipt.: Chir.) of the Holarctic region - Keys and diagnoses. Ent. scand. Suppl. 19: 33-110.
- Klink, A. & Moller Pillot, H., 1996. Lijst van de Nederlandse Chironomidae, bijgewerkt tot 1 januari 1996. - Werkgr. Ecologisch Waterbeheer, Themanr. 08. Groningen. 10 pp. + tabel.
- Moller Pillot, H.K.M., 1984. De larven der Nederlandse Chironomidae (Diptera). - Ned. Faunistische Meded. 1 A: 1-277.

Je kunt Henk Moller Pillot hierover schrijven: Leijparkweg 37 5022 AA Tilburg of via Henk Vallenduuk mailen: vallenduuk.hydrobio@tip.nl

Zeer zeldzame worm gevonden bij waterschap Regge en Dinkel

Specaria josinae (Naididae)

vindplaats: Baasdammerbeek, een bovenloop in Twente

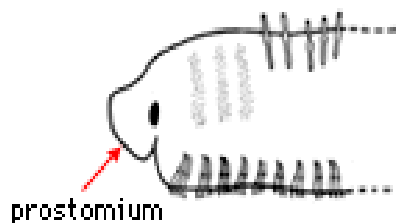
substraat : fijn zand, met enig fijne detritus en blad

stroomsnelheid : gemiddeld ca. 18 cm/s

verzameld en gedetermineerd door Hanneke Vlek

gecontroleerd door Tjeerd Harm van den Hoek en ondergetekenden.

Project: Bepalen van de korte termijn invloed van overstorten op de macrofauna-levensgemeenschap m.b.v. kunstmatig substraat.(kiezelkorfjes)

De worm *Specaria josinae* is zeer zeldzaam in Nederland (rapportin voorbereiding W.E.W-TAP, Werkgroep zeldzaamheid).

Deze worm is nieuw voor de dataset

van Waterschap Regge en Dinkel.

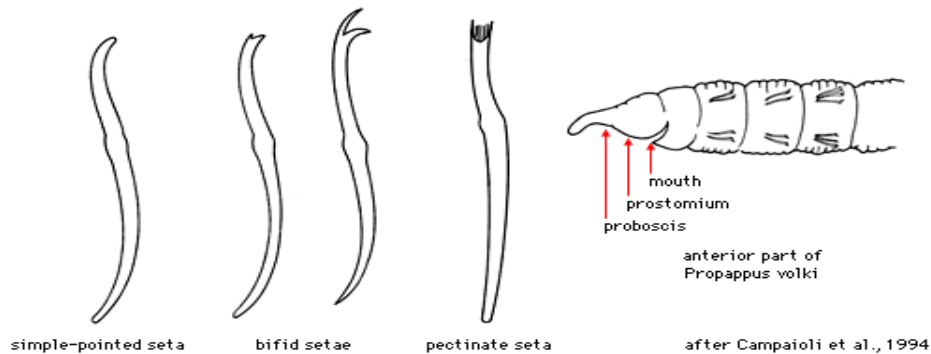
Deze worm is opgenomen als doelsoort

.....voor natuurlijke middenlopen, weinig tot

Matig organisch belast, matig voedselrijk
(S6+). (Verdonschot/EKOO,1993)

Figuur Fout! Onbekende schakeloctie-instructie.: **Kop van een (andere) Naididae**

ETI • World Biodiversity Database

Very small to moderately long worms, transparent white or colour ranging from white to yellow or red. Dorsal setae present, or either absent from a number of anterior segments or completely absent. Ventral setae of the first five segments may differ from all posterior setae. Setae may be simple-pointed, bifid, pectinate, or hair-like, the latter setae predominantly present in the dorsal bundles. Clitellum a single cell-layer, distinctive only in the reproductive season. Asexual reproduction by means of fragmentation or budding, in the latter case forming nose-to-tail chains of two or more individuals.

Beschrijving van de soort (Sperber)

- Geen ogen.
- Lengte worm 3-10mm.
- Dorsale haar-en naaldborstels beginnen in segment zes.
- Geen anale kieuwen en proboscis.
- Naaldborstels dubbelpuntig, twee tot zes per bundel, 72-85 um lang.
- Haarborstels twee maal zo lang als de naaldborstels, twee tot zes per bundel, 135 - 180 um lang.
- Tandens van de naaldborstels korter dan die van de ventrale borstels.

Figuur 2: Borstels van Naididae

Autecologie

Specaria josinae wordt ook wel gevonden in moerassen en in het stroomgebied van de Elbe. (Schuster,R.W.,1915)

In rivieren heeft de soort een voorkeur voor zand met een matige hoeveelheid organisch materiaal. (Klink,A.G. & H.C.Dudok van Heel,1993)

Van oligotrofe tot eutrofe situaties en op organisch verrijkte plaatsen. (Särkkä,J. 1987)

Op bodemsediment van gravel en zand in eroderende en of verontreinigde omstandigheden. (Sloreid, S,1994)

Specaria josinae gevonden in stromende wateren met kaal zandsubstraat. (mond.med. Johan Mulder)

Specaria josinae gevonden in inundatiezone's van grote rivieren (mond. Med. Tjeerd-Harm van den Hoek)

Eveline Broos en Bert Knol.

Dan nog een paar vraagjes van het RIZA:

Ten eerste: wij gebruiken altijd dunne alufolie bakjes om organismen in te verassen, nu blijken ze af en toe in rook op te gaan (wellicht sinds de nieuwe moffeloven) we willen nu na controle van de temperatuur (>500 graden) eventueel andere bakjes proberen maar daarbij de weegfout zo klein mogelijk houden (porseleinen kroesjes zijn te zwaar). Wie heeft de ideale bakjes en waar kunnen we ze bestellen???

Sinds enige tijd treffen we de nieuwkomer *Jaera istri* (pissebed) aan in de Rijntakken, in de monsters van *Gameren* vonden we echter wat vreemd uitziende exemplaren, het voorlijf was een stuk smaller dan het achterlijf zoals je hieronder kunt zien. Zien jullie dit ook wel eens of heb je erover gelezen???

Het heeft niks met eitjes te maken maar waar het wel aan ligt....
Mail to macrofauna@hotmail.com, alvast bedankt! Marianne Greijdanus en Kirsten Vendrig

